

The First Youth Work in Terms of Structural, Critical and Educational Ways: *Küçük Kara Balık*

Busegül CAN¹ & Aliye USLU ÜSTTEN²

Abstract

Reading is not a skill that should be limited to the school period, but an action that an individual will use throughout its life. The importance of raising individuals who have acquired a reading culture emerges here. In order to raise individuals with a reading culture, books must have some features. Internal structure features including subject, theme, plan, messages, characters, language and expression and external structure features such as size, paper, cover/ vol, page layout, letters, pictures and books which have basic educational principles and critical thinking skills are considered qualified. Along with these features, the book must also comply with the principle of child relativity. The aim of this research is to examine Samed Behrengi's children book named "Küçük Kara Balık" in terms of internal structure features, external structure features and basic education principles and critical thinking skills, also considering the principle of relativity to the child. In the research, "descriptive analysis" technique was used. As a result of the examinations, it has been determined that the children book named "Küçük Kara Balık" is qualified in terms of internal structure features, external structure features, basic education principles, critical thinking skills and is suitable for the principle of relativity to the child.

Keywords

Children's literature
Critical thinking
Critical thinking skills

Article Info

<i>Received</i>	30.03.2023
<i>Reviewed</i>	19.05.2023
<i>Published</i>	31.06.2023
<i>Doi Number</i>	10.29228/ijlet.69773

Reference

Can, B., & Uslu Üstten, A. (2023). The first youth work in terms of structural, critical and educational ways: Küçük Kara Balık. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(2), 14-32.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, busecanngul@gmail.com

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, aliyeuslu@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2937-6154

International Journal of Languages' Education and Teaching

E-ISSN: 2148-2705

Cilt 11, Sayı 2, Haziran 2023

Orijinal Araştırma Makalesi

Yapısal, Eleştirel ve Eğitsel Yönlerden İlk Gençlik Dönemi Eseri: Küçük Kara Balık

Özet

Okuma sadece okul dönemiyle sınırlı olmayan, bireyin hayatı boyunca kullanacağı bir eylemdir. Okuma kültürü edinmiş bireyler yetiştirmenin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Okuma kültürü olan bireyler yetiştirebilmek için kitapların bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Konu, izlek, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatımı kapsayan iç yapı özellikleri; büyüklük, kâğıt, kapak/cilt, sayfa düzeni, harfler, resimleri kapsayan dış yapı özellikleri, temel eğitim ilkelerini ve eleştirel düşünme becerilerinin olduğu kitaplar nitelikli sayılmaktadır. Bu özelliklerle birlikte kitabın çocuğa görelilik ilkesine de uygun olması gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, Samed Behrengi'nin *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabını iç yapı- dış yapı özellikleri, temel eğitim ilkeleri ve eleştirel düşünme becerileri açısından çocuğa görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak incelemektir. Araştırmada "betimsel çözümleme" tekniği kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabının iç yapı- dış yapı özellikleri, temel eğitim ilkeleri ve eleştirel düşünme becerileri açısından nitelikli ve çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Çocuk edebiyatı
Temel eğitim ilkeleri
Eleştirel düşünme becerileri

Article Info

Gönderim Tarihi	30.03.2023
Kabul Tarihi	19.05.2023
Yayın Tarihi	31.06.2023
Doi Numarası	10.29228/ijlet.xxxxx

Kaynakça

Can, B., & Uslu Üstten, A. (2023). Yapısal, eleştirel ve eğitsel yönlerden ilk gençlik dönemi eseri: *Küçük Kara Balık*. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(2), 14-32.

Giriş

Çocuk doğduğu andan itibaren başlayıp eğitim hayatı süresince devam eden çocuk edebiyatı, çocuğun okuma kültürü kazanmasını ve olaylara farklı bakış açıları geliştirebilmesini sağlamaktadır. Çocuk edebiyatı, eğitici olduğu kadar eğlendirmeyi de amaçlayan, çocukların hayal gücü gelişimine katkı sağlayan, zevk ve yeteneklerine uygun, duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde faydalı bir türdür (Yalçın ve Aytaş, 2016: 19). Çocuk edebiyatı kitaplarının çocukları çok yönlü geliştirebilmesi ve çocuklara okuma alışkanlığı ile okuma kültürü kazandırabilmesi önemlidir. Bunun için kitaplarda aranacak nitelikler çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği ilkeleri olmalıdır. Sever'e (2019: 97) göre çocuk edebiyatı yazarı, çocuk gibi düşünebilmeli, dünyaya çocuğun gözüyle bakmaya çalışmalıdır. Yazar, kitabın çocuk gerçekliği ilkesini içermesi açısından kendisini sorumlu hissetmelidir.

Çocuk edebiyatı çocuğun zihinsel, duygusal gelişimi için önemlidir. Yazar, çocukların yaşına, ilgisine, yeteneğine, sözcük hazinesine önem vermeli ve kitabını bu özelliklere uygun yazmalıdır. Çocuğun kitap okuma alışkanlığı kazanması, kitap okurken hayal gücünün gelişmesi, okumayı sevmesi, okuma kültürünün gelişmesi için iç yapı, dış yapı ve eğitim ilkelerine dikkat edilerek nitelikli kitapların yazılması gerekmektedir (Canlı ve Aslan, 2018: 815).

Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Özellikler

Büyük/boyut, kâğıt, kapak, cilt, sayfa düzeni, harfler ve resimleri içeren dış yapı özellikleri çocukların ilk bakışta dikkatini çeken ve kitabı okuma isteği uyandıran özelliklerdir. Her yaş grubuna hitap edebilecek farklı boyutlardaki kitaplar, çocukların farkındalığını artırıp kitaba olan ilgisini canlı tutar. Çocuğun kitabı taşırken, okurken, kitaplık oluşturmak istediğinde zorlanmayacağı boyutlar tercih edilmelidir. Kitabın boyutu yaş ve sınıf düzeyi göz önüne alınarak belirlenmelidir. Küçük yaşta daha büyük kitaplar tercih edilirken çocuğun yaşı arttıkça normal boyutlardaki kitaplar kullanılmalıdır (Güleryüz, 2006; Erşahan İspirt, 2019: 11). Her yaşa uygun kitapların olması kitap sevgisi kazanma açısından kıymetlidir.

Çocuk kitaplarının sayfalarının zarar görmemesi için dayanıklı kâğıtlar kullanılmalıdır. Kullanılan kâğıtlar, çocuğun göz sağlığı ve kitabı daha rahat okuyabilmesi için mat tonlarda tercih edilmelidir (Demiray, 1975: 42). Parlak renkli kâğıtlar çocuğun göz sağlığını olumsuz etkileyebilir veya daha çabuk yorulmasına sebep olabilir. Bu durum çocuğun, kitapla geçireceği vakti kısıtlamaktadır. Mat kâğıt kullanımı çocukların kitapla daha çok vakit geçirmesini dolaylı yoldan etkilemektedir.

Kitap kapaklarında çocukların ilgisini çekecek bir resmin seçilmesi, kitaba karşı olumlu tutum geliştirmesini sağlar. Kitap kapağının yıpranmaması ve yırtılmaması için kalın karton kullanılmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2002: 52). Kalın karton ile hazırlanan kitap kapağı, dayanıklı olacağı için çocuk, o kitabı uzun süre okuyabilir, kitapla daha fazla vakit geçirir. Kitap kapağının dikkat çekici olması onun üzerindeki tasarımlardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kitap kapağının, uzman bir kişi tarafından hazırlanması gerekir. Hazırlanan kapağın dikkat çekici olması, göze hoş gelmesi ve canlı renklerin kullanılması önem taşımaktadır. Çocuk, kapağı incelediğinde hayal gücünü kullanarak kitabın içeriğiyle ilgili fikir üretebilmelidir.

Yapılan ciltleme kitabın dayanıklılığını ve sağlamlığını arttırmaktadır. Ciltleme yapılırken bu kitapları çocukların okuyacağını ve iyi bir ciltleme yapılırsa çocuğun kitabı uzun süre okuyabileceği unutulmamalıdır. Ciltlemede tel zimba hem dayanıklılık açısından hem de çocuğun sağlığı açısından kullanılmamalıdır. Bunun yerine tutkal veya iplik dikiş yöntemi kullanılabilir (Yalçın ve Aytaş, 2002:

52-53). Çabuk dağılan ve özensiz ciltlemeler çocukların kitaba karşı tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocuk kitaplarında sayfa düzeninden bahsedebilmek için yazı, resim gibi öğelerden yararlanılmalıdır. Sayfa düzeninde, sayfanın kenarında bırakılan boşlukların, resimlerin yerleştirildiği yerlerin vb. birbiriyle uyum içerisinde olması gerekmektedir. Çocukların okuma alışkanlığı kazanabilmesi ve okumayı sevebilmesi için sayfa düzeninin dikkatli ve göze hoş gelecek şekilde hazırlanması gerekmektedir. Çocuğun kitabı duraksamadan, akıcı bir şekilde okuyabilmesi önemlidir.

Kitapta kullanılan harflerin renk ve biçimleri çocuğun gelişimine, sınıf düzeyine uygun olmalıdır. Çocuğun kitap okurken rahatlıkla görebildiği, okuyabildiği yazı stili ve puntosu tercih edilmelidir. Kitapta kullanılan yazı puntosu öğrencinin yaşına göre değişmektedir. Anasınıfında 24 punto ile başlayan yazılar sekizinci sınıfta 10 puntoya kadar düşebilmektedir (Yalçın ve Aytaş, 2002: 52). Yaşa göre artıp azalan yazı puntosu, çocuğun kitap okumasını olumlu yönde etkilemektedir.

Kitapta kullanılan resimlerin renklerinin canlı olması, çocukların ilgisini çekmesi ve yaş düzeyine göre anlaşılır olması gerekmektedir. Resimlerin karikatür şeklinde veya ana hatları belirgin olmayan, soluk renkte olmaması gerekir (Gönen, Uludağ, Tanrıbuyurdu ve Tüfekçi, 2014: 134). Kitaptaki resimler çocukların dikkatini çekmeli, gerçekçi ve somut olmalıdır. Kitapta verilmek istenen konuyla, sayfada yer alan resim arasında uyum olmalıdır. Konunun dışında veya hatalı çizilen resimler çocuğun dikkatini dağıtabilir bu da akıcılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk kitaplarına resim çizileceği zaman çocuğun yaşı, algılama seviyesi dikkate alınmalıdır. Okul öncesi dönemde resim, kitabın büyük çoğunluğunu oluşturur ve çocuk, bu resimlerden hareketle kitabı yorumlar. Yaş arttıkça kitaplarda yer alan resimlerde azalma görülür.

Çocuk, kitabı her okuduğunda farklı anlam, duygu ve düşünceye ulaşabilmelidir. Konu, izlek/tema, plan, iletiler, karakterler, dil ve anlatımı içeren iç yapı özellikleri çocuğun kitaba ilgi duymasında ve kitap okuma alışkanlığı kazanmasında önemli bir yeri vardır.

Sever (2019: 97), çocuğu kitabın içerisine alan ve çocukla kitap arasında bağ kurmaya yarayan ögenin konu olduğunu söylemektedir. Çocuk edebiyatı kitaplarındaki konular, çocuğun dikkatini çekerse kitap sevgisi kazanmasını sağlamaktadır. Çocuk edebiyatında bütün konular yer alabilir ancak bu konuların çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği ilkelerine uygun olması önemlidir. Çocukta olumlu davranışlar geliştirme, bilinçlendirme gibi amaçlar göz önüne alınarak konular seçilebilir (Yalçın ve Aytaş, 2016: 89). Küçük yaşlarda konular çocukların hayal gücünü geliştirmeye yönelik olurken soyut döneme geçildikten sonra kitaplarda daha çok gerçekçi konular yer almalıdır. Saygı, sevgi, adaletli olma gibi konuların yanında savaş, afet gibi olumsuz konular da işlenebilir. Burada önemli olan çocuğun ümitsizliğe kapılmasını engellemek, olumsuz durumlarda bile çözümün olabileceğini fark etmelerini sağlamaktır.

Konu ve tema ayrılmaz bir bütündür. Çocuk kitaplarında temalarla çocuğun hangi davranışının geliştirilmek istendiği belirtilmelidir. Çocuklara insana özgü duyguları, davranışları göstermeyi hedefleyen izlek, bu sayede çocukların düşünmesini, çalışmanın, paylaşmanın, güvenin önemini fark etmelerini sağlamaktadır (Sever, 2019: 127). Kitaplar millî değerleri, doğa ve hayvan sevgisini, duyarlı olmayı, yaşamın güzelliğini vb. işlemelidir.

Plan, kitapta yer alan öğelerin belli bir düzen içerisinde olmasıdır (Yalçın ve Aytaş, 2016: 91). Plan hazırlarken giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine önem verilmelidir. Olaylar sırasıyla, düzen içerisinde ve mantıklı bir şekilde ilerlemelidir böylece çocukta ilgi ve merak oluşmaktadır. Gereksiz ayrıntılarla çocuğun dikkatinin dağılması gerekmektedir. Çocukların rahat ve akıcı kitap okuyabilmelerini sağlayan öge planıdır.

Metin yazarının eseri meydana getirmesindeki neden, çocukla paylaşmak istediği duygu ve düşüncelerdir. Bu ileti, yazarın çocuklara anlatmak istediği, onlarla paylaşmaya çalıştığı düşüncesidir (Sever, 2019: 133). İletiler çocukların yaş ve sınıf düzeyine uygun olmalıdır (Kıldan ve Bilgici, 2011: 113). Çocuğun kitabı anlayabilmesi için, iletinin mantıklı ve tutarlı olması önemlidir. Çocuk kitapta yer alan ipuçlarını kullanarak, bilgi birikimi ve duygularıyla iletiyi bulmaktadır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakıldığında karakter, kitapta “duygusunu, düşüncesini belli eden, olayı yaşayan kişi” olarak ifade edilir (<https://sozluk.gov.tr/>). Çocuk, okuduğu kitabın kahramanı ile özdeşim kurar, bu nedenle olumlu özelliklere sahip kahramanlar çocuğun dikkatini çeker ve kendisi de bu özelliklere sahip olmak için çaba gösterir. Çocuk kitaplarındaki kahramanların tek özelliği olan tip değil iyi yapılandırılmış ve gerçekçi bir karakter olması gerekmektedir. Baş kahramanın farklı bakış açılarıyla bakabilen, olaylardan etkilenip kendini değiştirebilen, farklı özelliklere sahip bir karakter olması beklenmektedir. Çocuk kitaplarında, az sayıda karakter bulunması çocuğun olayları anlamlandırabilmesi için önemlidir. Karakterler sadece insan olmak zorunda değildir. Ağaç, hayvan, doğaüstü bir varlık, güneş, her şey çocuk kitaplarında karakter olabilir. Kitabın sonunda iyi olan karakterlerin mutluluğa, doğruya ulaştığı; kötü karakterlerin ise davranışlarının yanlış olduğu bu yüzden de toplum tarafından kabul edilmeyen kişiler olduğu hissettirilmelidir.

Çocukların okuduğu kitabı anlayabilmesini ve değerlendirebilmesini sağlayan en önemli öge dil ve anlatımdır. Kitabın dil ve anlatımı belirlenirken çocuğun yaşı, sınıf düzeyi, kelime dağarcığı gibi unsurlardan yararlanılmalıdır. Çocuğun okuduğu kitabı rahatlıkla anlayabilmesi, seviyesine uygun olabilmesi için sade, anlaşılır, net bir üslup belirlenmelidir. Böylece çocuk, kelime hazinesini geliştirirken anlamını bilmediği kelimeleri sade anlatım sayesinde bağlamdan çıkararak öğrenebilir.

İç yapı ve dış yapı özellikleri kullanılarak hazırlanan çocuk kitabında temel eğitim ilkelerinin de bulunması gerekmektedir. Sever, temel ilkeleri maddeler halinde sıralamıştır (2019: 88-89):

- Çocuk kitaplarında düşündürücü, eğitirken eğlendiren yaklaşım ele alınmalıdır.
- Çocuğun ahlaki gelişiminin önemi için doğru olan iyi, yanlış olan kötü olarak değerlendirilmelidir.
- Çocuk kitaplarında kadının ve erkeğin rolleri eşit bir şekilde yansıtılmalıdır. Cinsiyet ayrımcılığı yapılmamalıdır.
- Çocuk kitaplarında otoriter değil demokratik bir tutum sergilenmelidir.
- Birey ve toplum yaşamında demokratik kültürün yerinin belirlenmesi gerekmektedir.
- Kitaplar çocuğun kendini geliştirmesine, iç denetim yapabilmesine imkân vermelidir.
- Çocuk yanlış yaptığı zaman üzerinde düşünmesi sağlanmalıdır. Ceza vermek iyi bir yöntem değildir.
- Çocuk, sorunlarını çözerken iletişim kurması gerektiğini bilmelidir.

- Kitaplar, çocukların kişiliğinin gelişmesine yardımcı olmalı, güven duygusu ve kavram gelişimini desteklemelidir.

- Kitaplar, dinsel ve siyasi konuları içermemelidir, çocuğu etkilememelidir.

- Kitaplar, çocuğun yaparak yaşayarak öğrenmesine fırsat vermelidir. Çocukların yaratıcılığı ve araştırmacı kişilikleri geliştirilmektedir.

Çocuk edebiyatı kitapları, temel eğitim ilkeleri, iç yapı- dış yapı özellikleri ve eleştirel düşünme becerisi açısından çocuğa görelilik ilkesine uygun ve nitelikli olmalıdır. Bu özelliklere uygun olmayan kitapların çocukların gelişimini olumsuz etkileyeceği ve okuma kültürü edinmesini zorlaştıracığı bilinmelidir.

Eleştirel Düşünme ve Çocuk Edebiyatı

Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakıldığında eleştiri kelimesi “Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit; bir edebiyat veya sanat eserini her yönüyle değerlendirerek anlaşılmasını sağlamak amacıyla yazılan yazı türü, tenkit” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>).

Eleştirel düşünme kişinin yaşanan durumlara karşı düşünen, sorgulayan, farklı bakış açıları geliştiren, ön yargısını bir kenara koyan bireyler amaçlamaktadır (Başoğlu ve Mutlu, 2012: 985-986). Eleştirel düşünen bireyin şüphelenmesi, fikirlerini özgürce dile getirmesi gerekmektedir. Eleştirel düşünme becerisi kategorisinin on üç tane alt kategorisi bulunmaktadır. Bu alt kategoriler açık olma, düşünmeden eyleme geçmeme, sabırlı olma, ön bilgileri kullanma, derinlemesine soru sorma, anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme, çelişkileri fark etme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma, bağımsız düşünme/ sayıltıları inceleme, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, yansız olma, yargılarını erteleme, doğru çıkarımlarda bulunabilme (Flew, 2008; Nosich, 2016; Paul ve Elder, 2016; Ruggiero, 2017; Şahinel, 2015; Kanmaz & Aslan, 2022: 453) olarak sıralanmaktadır. Bu alt kategorilerin özellikleri şu şekilde açıklanmaktadır:

- Açık olma alt kategorisinde anlatılan durumun açık ve anlaşılır olması, aynı şekilde kullanılan dilin de net olması (Paul ve Elder, 2016: 430; Şahinel, 2015: 132; Kanmaz, 2019: 8),

- Düşünmeden eyleme geçmeme alt kategorisinde karakterlerin harekete geçmeden önce eylemle ilgili düşünmesi ve plan yapması (Paul ve Elder, 2016:197, 214; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 133; Kanmaz, 2019: 8-9),

- Sabırlı olma alt kategorisi karakterin karşılaştığı bir problem karşısında kararlı bir şekilde çözüme odaklanması gerektiği (Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 128; Kanmaz, 2019: 9),

- Ön bilgileri kullanma alt kategorisinde yeni bilgilerle ilgili sorunla karşılaştığında eski bilgilerinde yöntemleri ve kaynaklarını yeni bilgilerinde kullanması (Şahinel, 2015: 133; Kanmaz, 2019: 9),

- Derinlemesine soru sorma alt kategorisinde kitaptaki karakterlerin bir problemle ilgili seçici sorular sorması, kişisel fikirlerini belirterek öznel bir şekilde düşünmesi ve bir sonuca ulaşmaya çalışması (Şahinel, 2015: 126, 131; Kanmaz, 2019: 10),

- Kendini ve kendi çalışmalarını denetleme alt kategorisinde karakterlerin yaşanan bir durum karşısında kendini denetleyerek öz değerlendirme yapması, çözüm sürecinde yaşanan aksaklıkları fark ederek düzeltmesi ve çözüm yolları araması (Şahinel, 2015: 133; Kanmaz, 2019: 10),

- Yansız olma alt kategorisinde zihinsel alçakgönüllülük, zihinsel yüreklilik ve zihinsel eşduyum söz konusudur. Karakterlerin karşılaştığı olumlu veya olumsuz eleştiriye karşı açık olması, yapılan bu eleştirilerin kendisinin daha iyi olması için yapıldığını bilmesi ve eleştiride bulunan kişilerin görüşlerini benimsemesi (Flew, 2008: 18; Paul ve Elder, 2016: 6; Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 127; Kanmaz, 2019: 10-11),
- Yargılarını erteleme alt kategorisinde karakterlerin karşılaştığı durumlarla ve diğer karakterlerle ilgili yeterli kanıt olmadan yargılamaması, yeterli kanıt sağlandıktan sonra duygu ve düşüncesini şekillendirmesi (Ruggiero, 2017: 55; Şahinel, 2015: 132; Kanmaz, 2019: 11),
- Doğru çıkarımlarda bulunabilme alt kategorisinde karakterlerin yaşanan olayları değerlendirerek güvenilir ve doğru çıkarımlarda bulunması, bu sayede doğru sonuçlara ulaşması gerektiği vurgulanmaktadır (Şahinel, 2015: 132; Kanmaz, 2019: 11).

Bu araştırmada İran edebiyatı yazarlarından Samed Behrengi'nin çocuk edebiyatı ürünü olan *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabı iç yapı özellikleri, dış yapı özellikleri, temel eğitim ilkeleri ve eleştirel düşünme becerisi açısından çocuğa görelilik ilkesi bağlamında incelenmiştir. Yapılan araştırmada aile ve öğretmenlerin nitelikli çocuk kitapları seçerken hangi özellikleri dikkate alması gerektiği belirtildiği için önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Samed Behrengi'nin *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabını iç yapı-dış yapı özellikleri, temel eğitim ilkeleri ve eleştirel düşünme becerisi açısından incelemek; kitabı çocuğa görelilik ilkesi bağlamında değerlendirmektir.

Yöntem

Araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinden "doküman incelemesi" yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırmada hedeflenen olguyla ilgili bilgi içeren yazılı araç ve gereçlerin çözümlenmesi olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187). Kitaptan doküman incelemesiyle elde edilen veriler, "betimsel çözümleme" tekniği ile çözümlenmiştir. Betimsel çözümleme tekniğine göre doküman incelemesi sonucunda elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Verilerin dikkat çekmesi ve doğruluğunu göstermek amacıyla doğrudan alıntılar yapılabilmektedir. Betimsel çözümlemede amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve ayrıntılı bir şekilde yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187).

Bu araştırmada Samed Behrengi'nin kaleme aldığı, Haşim Hüsrevşahi tarafından tercüme edilen *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabı incelenmiştir (Behrengi, 2020). Araştırma soruları göz önünde bulundurularak veri çözümlemesi için kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Ana kategoriler "dış yapı özellikleri", "iç yapı özellikleri", "temel eğitim ilkeleri" ve "eleştirel düşünme becerileri" olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada kategorilerin ve alt kategorilerin belirlenmesine Sever'in (2012) çalışmasındaki başlıklar kaynaklık etmiştir. Dış yapı özelliklerinin alt kategorileri boyut/büyüklik, kâğıt, kapak-cilt, sayfa düzeni, harfler ve resimler; iç yapı özelliklerinin alt kategorileri konu, izlek (tema), plan, ileti, karakter, dil ve anlatımdır. Temel eğitim ilkeleri kategorisinde de kitap çocuğa görelilik ilkesi ve çocuğun gelişim özelliklerine göre incelenmiştir.

Bulgular

1. Küçük Kara Balık Kitabının Özeti

Küçük Kara Balık, annesiyle birlikte derede yaşar. Her gün annesiyle birlikte yüzen balık, son zamanlarda dalgın ve düşüncelidir. Annesi onun hasta olduğunu düşünür. Bir sabah Küçük Kara Balık annesini uyandırarak gezip dolaşmalara katılmak istemediğini, derenin sonunu merak ettiğini ve gidip bulacağını söyler. Annesi Küçük Kara Balık'ın fikrine karşı çıkar ve bunun sadece çocukça bir fikir olduğunu anlatır. Derenin hep akıp durduğunu, sonunun olmadığını söylemiş ve komşuları da yaptığının hata olacağını söyler. Küçük Kara Balık annesinin ve komşularının sözlerine aldırış etmeden arkadaşlarıyla birlikte şelalenin sonuna kadar gelir ve sonra tek başına şelaleden aşağıya, su göletine düşer. Böylece Küçük Kara Balık için macera dolu bir yolculuk başlar. Yolculuğu sırasında ilk olarak kurbağalarla, sonra kendisini yakalamak isteyen bir yengeçle ve daha sonra da bir kertenkeleyle karşılaşır. Küçük Kara Balık, kertenkelenin akıllı ve bilgili olduğunu fark edince yolda balıkçıl, testerebalığı ve pelikanla ilgili ona söylenenleri sorar. Bu kertenkele, Küçük Kara Balık'a, kendisini pelikan ve balıkçılardan koruması için bitkilerden yaptığı hançeri verir. Küçük Kara Balık, hançeriyle birlikte biraz yol aldıktan sonra hava kararınca bir taşın altında uyur. Gece yarısında uyanan küçük balık, çok sevdiği ay ışığını görür. Aydede ile konuşurken kara bir bulut Aydede'nin ışığını kapatınca Küçük Kara Balık tekrar uykuya dalar. Uyandığında yanında minik balıklar vardır. Küçük Kara Balık, bu balıklarla daha önce karşılaşır ve gelmek isteyip istemediklerini sorar. Başta gelemeyeceklerini söyleyen balıklar, artık Küçük Kara Balık'ın yanındadır. Tam hareket edecekleri sırada birdenbire her yer karanlık olur. Pelikanın kesesine düştüklerini anlayan balıklar, bunun için Küçük Kara Balık'ı suçlar. Minik balıklar pelikanın söylediklerine inanarak Küçük Kara Balık'ı öldürmeye çalışırlar fakat Küçük Kara Balık, pelikanın yalan söylediğini anlar ve zor da olsa minik balıklarla birlikte plan yapar. Küçük Kara Balık ve minik balıklar numaradan kavgaya tutuşur. Küçük Kara Balık, ölmüş numarası yaptığında minik balıklar, Küçük Kara Balık'ın öldüğünü söyler. Pelikan kahkaha atar ve minik balıkların konuşmasına fırsat vermeden onları midesine indirir. Küçük Kara Balık hemen hançeri yardımıyla pelikanın kesesini yırtarak kaçmayı başarır. Daha sonra Küçük Kara Balık, uzun uzun yüzmeye başlar. Yüzdüğü yerde o kadar su vardır ki içinde kaybolur. İsteddiği gibi yüzer. Testerebalığının ok gibi ona saldırdığını görünce hemen kendini toparlayıp kurtulur. Yüzmeye devam ettiği sırada ölümü düşünen Küçük Kara Balık'ın dikkati dağılır ve kendini balıkçılın gagasında bulur. Balıkçıl onu o kadar sıkı yakalar ki kurtulamayacağını anladığından balıkçılın onu yutması için yalan söyler. Balıkçıl bu durumu düşünürken Küçük Kara Balık sıçrayarak kendini suya atar. Balıkçıl kandırıldığını anlayınca Küçük Kara Balık'ın peşine düşerek onu yakaladığı gibi yutar. Balıkçılın midesinde ağlayan, minik bir kırmızı balık ile karşılaşan Küçük Kara Balık, onunla konuşup plan yapar. Küçük Kara Balık yuvarlanmaya, bir o yana bir bu yana giderek balıkçılı gıdıklamaya başlar. Balıkçıl kahkaha atmak için ağzını açar açmaz minik balık dışarıya fırlar ve suya düşer. Ne kadar beklediyse de Küçük Kara Balık'tan haber çıkmaz. Balıkçılın çığlıklar içinde kıvrandığını ve sonra hareketsiz kalarak suya düştüğünü görür. Ama Küçük Kara Balık'ı göremez ve ondan haber alamaz.

2. *Küçük Kara Balık* Adlı Çocuk Kitabının Dış Yapı Özelliklerine İlişkin Bulgular

2.1. Büyüklük / Boyutlar: *Küçük Kara Balık* çocuk kitabı, 12,5 x 19,5 cm boyutlarındadır. Bu boyutlar, çocukların kitaplık oluşturma düzenine uygundur. Kitap, hacim ve ağırlık yönünden çocuğun rahatlıkla taşıyabileceği bir boyuttur.

2.2. Kâğıt: Kâğıdı mat renkli ve dayanıklıdır. Kolay kırışmayan, yıpranmayan ve çocuğun göz sağlığı için uygun olan ikinci hamur kâğıda basılmıştır. Bazı sayfalarda yazıların ve resimlerin gölgeleri arka sayfada görünse de bu durum, kitabın okunabilirliğini etkilememiştir.

2.3. Kapak-Cilt: Kitap kapağında ana karakter olan Küçük Kara Balık yer almaktadır ve bu çocuğun ilgisini çekecek niteliktedir. Kapakta yer alan resim kitabın içeriğine uygundur. Çocuğun, hayal gücünü ve duygularını kullanarak metnin içeriğine yönelik hazırlık yapabilmesini sağlamaktadır. İçerikle uyumlu olmasından dolayı çocuğun beklentilerini karşılamaktadır. Arka kapakta ise çocuğun okuyacağı kitabın içeriğiyle ve bu kitabı yazan kişiyle ilgili bilgi sahibi olabilmesi için yazı bulunmaktadır. Bu bağlamda, *Küçük Kara Balık* kitabının kapağının başarılı ve amacına uygun olduğu söylenebilir. Kitap, tel zimba yerine sırt kısmından tutkalla yapıştırılmıştır. Elle kavranması rahattır. Kapak, ince kartondan yapılmıştır fakat kitabın yırtılmaması ve yıpranmaması için sağlam kalın bristol karton kullanılması gerekmektedir. Kapak ve cilt özellikleri, kapağın bristol karton olmaması dışında nitelikli ve çocuğa uygundur.

2.4. Sayfa Düzeni: Sayfa kenarlarındaki boşluklar, çocuğa okuma rahatlığı sağlayacak biçimde düzenlenmiştir. Kitaptaki sayfalar, normal aralıklı (1,5 aralıklı) satırlardan oluşmaktadır. Sayfadaki üst kenar ve alt kenar boşlukları 2 cm, sağ ve sol kenar boşlukları 1,5 cm şeklinde düzenlenmiştir. Kitap metin-resim dengesi açısından incelendiğinde neredeyse her sayfada resmin olduğu görülmektedir. Metnin yoğun olduğu sayfalarda resimler sayfanın kenarlarında bulunmaktadır ayrıca tamamının resim olduğu sayfalar da bulunmaktadır. Yazar, yaş düzeyini 7, 8, 9 yaş ve üzeri olarak belirlemiştir ve sayfa düzeni bu yaşlara uygundur.

2.5. Harfler: Kitapta kullanılan punto 14'tür. Kitap; biçimi, harflerin büyüklüğü bakımından çocukların okuyabileceği özelliktedir ve yaş düzeyine uygundur. Harflerin, çocuğun gözünü bozmayacak boyutlarda olması sağlık açısından önemlidir. Böylece çocuk, kitabı duraksamaya, geri dönüşlere gerek kalmadan rahat ve akıcı bir şekilde okur.

2.6. Resimler: Kitapta, sanatsal olarak niteliği yüksek olan resimler kullanılmıştır. Çalışmada incelenen kitabın resimleyeni Mehmet Sönmez'dir. Resimler karakalem çalışmadır ve kitapta siyah-beyaz olarak kullanılmıştır. Bu durum, yapının etkileyciliğinden bir şey eksiltmemekle birlikte yapıya ayrı bir boyut katmıştır. Kitapta yer alan resimler çocuğa uygun, çocuğun görsel algısını ve düşüncesini geliştirecek niteliktedir. Olay anlatıldıktan bir veya birkaç sayfa sonra olaya uygun resimlerin kullanıldığı görülse de bu az miktardadır. Sayfa kenarında kullanılan resimlerin büyük çoğunluğu kapakta bulunan resimdir. 52 sayfalık bu çocuk kitabının 36 sayfasında resim bulunmaktadır. Bunlardan 13 tanesi tüm sayfada, 13 tanesi sayfanın yarısında ve 10 tanesi ise sayfanın kenarında bulunmaktadır. Genel olarak sayfa düzeni metin-resim ilişkisi kuvvetlidir. Anlatılan konuya açıklık getirmesi ve çocuğun okuduğunu hayal gücüyle canlandırabilmesi yönünden niteliklidir. Kitapta yer alan resimler, fotoğraf gerçekçiliğiyle değil, çocuğa görelilik ilkesi kapsamında çocuğun düş ve düşüncesi geliştirebilecek, içerikle bağlantı kurmasına faydalı olacak şekilde çizilmiştir.

3. *Küçük Kara Balık* Adlı Çocuk Kitabının İç Yapı Özelliklerine İlişkin Bulgular

3.1. Konu: Bir ırmakta yaşayan küçük kara balığın, çevresindeki bütün baskılara, tutucu düşünce yapısına karşı denize, özgürlüğe ulaşmak istemesi ve çabası, karşılaştığı bütün zorluklara karşı direnerek yaşamı pahasına amacına ulaşmasını ve geride kalıp onu engellemeye çalışan bütün balıklara yol gösterici olması kitabın konusunu oluşturmaktadır. Kitapta geçen konu çocuğun düzeyine uygun ve hayal gücünü geliştirecek niteliktedir. Kitapta yaşanması mümkün olan olaylar, kurgusal bir şekilde anlatılmaktadır. Kitabın konusu çocuğa görelilik ilkesi göz önünde bulundurularak çocuğa uygun ve ilgisini çekecek nitelikte bir eserdir.

3.2. İzlek (Tema): Metnin temel izleği değerlerimizdir. Küçük Kara Balık'ın çevresi daha tutucu, yeniliklere açık değilken Küçük Kara Balık, her şeye rağmen kendi bildiği doğruda ilerlemek istemektedir. Alt temalarda ise keşfetme, merak, özgüven ve dayanışma vardır. Tema ile konu arasındaki ilişki güçlüdür, aşırıya kaçılmamıştır. Yaşanan olaylarda olumlu ve olumsuz özellikler geçmektedir. Tamamen iyimser ya da tamamen kötümser bir yaklaşımın sergilenmemesi çocuğa görelilik ilkesi göz önünde bulundurulduğunda niteliklidir.

3.3. Plan: *Küçük Kara Balık* kitabında iç içe geçmiş iki hikâye vardır. Birinci hikâyede yaşlı balık on iki bin yavru balığı çevresinde toplayarak masal anlatır ve kitabın sonunda masalını bitirerek onlara uyumaları gerektiğini söyler. İkinci hikâyeye Küçük Kara Balık'ın hikayesidir. Kitapta gereksiz ayrıntılar bulunmadan düzenli, yalın bir anlatım vardır. Mantıksal olarak tutarsızlık bulunmayan kitapta, olaylar birbiri ardına bir düzen içerisinde verilmiştir. Merak ögesi kitabın sonuna kadar canlı tutulmuştur.

3.4. İleti: Kitabın temel amacı öğretmek, ders vermek değil, çocuklara merak duygusu ve özgüven kazandırmak, onların yeni şeyler keşfetmesine yardımcı olmaktır. İletiler, örtük ve bütünleşmiş bir şekilde sunulmuştur.

3.4.1. Ana İleti: Hayatımızı başkalarının istediği şekilde değil kendimiz nasıl istiyorsak, neyi merak ediyorsak, ne yapmak istiyorsak ona göre yaşamalıyız. Bunları yaparken karşımıza zorluklar çıkabilir ama baktığımız zaman hayatımıza kendimiz yön vermiş oluruz.

3.4.2. Yardımcı İletiler:

- Düşünmek, başarmanın yarısıdır.
- Başkalarının fikirlerine saygı duymalıyız.
- Büyüklerimize saygılı, küçüklerimize hoşgörülü davranmalıyız.
- Kendimize her zaman güvenmeliyiz.
- Hayallerimizin peşinden gitmeliyiz.
- Bir şeyi önceden bilmenin bazı zamanlarda faydası olmaz. Bir şeyin olacağı varsa olur.
- Herkesten aynı davranışları beklemeliyiz. Herkesin birbirinden farklı bireyler olduğunu kabul etmeliyiz.
- Arkadaşlık çok önemlidir ve arkadaşlar birbirlerini desteklemelidir.
- Kendini beğenmiş biri olmak bize zarar verir ve insanları yanımızdan uzaklaştırır.
- İleri görüşlü ve yol gösterici olmak problemlerin önüne geçmek için önemlidir.

3.5. Karakterler: Yazar ana karakter olarak balık seçmiştir. Küçük Kara Balık öğrenmeye meraklı, başına gelebilecek tehlikelere karşı bilinçli, kendi doğruları olan ve bu doğrular için mücadele eden, özgüveni yüksek, kendi düşüncelerini sonuna kadar savunan realist bir kişiliğe sahiptir. Kitaptaki ana karakterin bu özelliklerde olması, çocuğun kararlı ve mücadeleci bir kişi olmasına katkı sağlayacak niteliktedir. Çocukta belli davranışları gerçekleştirmek ve onu yaşamın gerçeklerine hazırlayabilmek için, bu karakter önem taşımaktadır.

Kitaptaki yardımcı karakterler, Küçük Kara Balık'ın annesi, arkadaşları, diğer balıklar, yengeç, kertenkele, pelikan, aydede, minik balıklar, kılıçbalığı, balıkçıl, minik kırmızı balıktır. Çocuğun okuduğu kitabı anlamasının zor olmaması için karakterlerin mümkün olduğunca az olması gerekmektedir. Küçük Kara Balık kitabında yardımcı karakterler oldukça fazladır. Ancak kitap belli bir düzen içerisinde gittiği için çocuğun kafasını karıştıracak bir unsur bulunmamaktadır.

Kitap günlük hayatta karşımıza çıkabilecek üç karakteri vurgulamaktadır. İlk karakter, gideceği yolda engel tanımayan, cesur kişidir ve bu ana karakter olan Küçük Kara Balık ile eşleşmektedir. İkinci karakter, kendi fikirleri olan değişime açık ancak desteklenmesi gereken kişidir ve kitaptaki minik balıklar buna örnektir. Üçüncü karakter ise kendi fikri olmayan, sıradan, sürü psikolojisiyle hareket eden kişilerdir. Kitaptaki komşular ve kurbağa sürüsü buna örnektir.

3.6. Dil ve Anlatım: Kitapta cümleler yalın, kısa ve anlaşılırdır. Çocuğun kitap okumasının rahat olabilmesi için duru, akıcı ve etkili bir anlatım vardır. Kitabın temel ilkesi çocukların sözcük dağarcığını ve hayal gücünü geliştirecek şekilde yazılmasıdır.

Dil özellikleri, kitabın rahat okunmasını ve anlaşılabilirliğini kolaylaştırmaktadır. *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabında dikkat çeken bazı dil özelliklerinden bahsetmek gerekmektedir.

- Kitapta etken çatılı fiiller kullanılmıştır:

“Ben de senin yaşlarında bir çocukken böyle şeyleri çok düşünürdüm.” (s. 13)

“Ben sizin komşuluğunuzla yaşamaktan gerçekten utanıyorum.” (s. 16)

“Ben sizin bu kadar kendini beğenmiş olduğunuzu düşünmezdim doğrusu.” (s. 21)

Küçük Kara Balık, dolunayı pek severmiş. (s. 35)

Şimdiye kadar da kimse, onun hakkında hiçbir şey duymamış. (s. 51)

- Anlatımı canlı kılmak için kitapta devrik cümleler kullanılmıştır. Bu durum, çocuğun dilin kurallarına uygun cümle yapısını öğrenmesine katkı sağlayacak niteliktedir. Aşağıda devrik cümleler ile ilgili bazı örnekler verilmiştir:

“Peki, anneniz nerede?” diye sormuş onlara. (s. 22)

“Karşındakileri çocuk görünce başlamışsın cafacılı, koca koca laflara.” (s. 23)

Başlamış onunla söyleşmeye. (s. 35)

“Şimdi ölüm çok kolay uğrayabilir bana!” (s. 45)

- Tercüme bir eser olan bu kitapta dil bilgisi, yazım ve noktalama kuralları bakımından yanlışlık bulunmamaktadır. Genel olarak Türkçenin dil kurallarına uygun tümelere yer verilmiştir. Aşağıda dil bilgisi, yazım ve noktalama kurallarına uygun bazı örnekler verilmiştir:

“Eyvah, yavrum elden gidiyor! Ben şimdi ne yapayım, başımı hangi dağa taşa vurayım?” (s. 17)

“Lütfen hakaret etmeyin. Ben Küçük Kara Balık, hadi siz de adınızı söyleyin ki tanışalım!” (s. 20)

Irmağın kıyısında bir göl varmış. Köyün kadınları, kızları ırmakta çamaşır, bulaşık yıkıyorlarmış. (s. 35)

Minicik balıklar konuşmaya fırsat bulamadan birer ok gibi pelikanın boğazından aşağı geçmişler ve sonları gelmiş. (s. 42)

• Kitapta hakaret ve olumsuz anlam içeren kelimeler bulunmaktadır. Yaş düzeyi 7 yaş ve üzeri olan bir kitapta bu tür ifadelere yer verilmesi çocuğun sosyal hayatını da etkileyecektir. Bu durum çocukların iletişim becerilerini olumsuz etkilemekle birlikte ileride de sorun yaşamasına neden olabilir.

“Bu sıkıcı gezintilere devam edip boşuna sevinerek, bir gün sizin gibi yaşlandığımı ve hala aynı cahil, gözü kulağı kapalı balık olduğumu görmek istemiyorum.” (s. 14)

“Hak etmişti. İyi ki de öldürdük onu. Unuttun mu gittiği her yerde neler konuşurdu?” (s. 16)

“Anne!” demiş, “Bana ağlama... Bu zavallı ihtiyar balıklara ağla!” (s. 17)

“Hakaret etme, bastıracak seni!” (s. 17)

Bir başkası, “Senin gibi biçimsiz, çirkin bir şey değiliz,” demiş. (s. 21)

“Ama olsun, yine de sizi bağışlıyorum çünkü bu sözlerin hepsi cahillikten, bilmezliktendir.” (s. 21)

“Şimdi kendini göstermenin zamanı mı, seni soysuz sopsuz yaratık seni?” (s. 23)

“Yengeç de ona, “Sen ne kadar korkak ve kötüsersin Küçük Kara Balıkçık?” diye cevap vermiş. (s. 25)

“Zavallı,” demiş, “senin daha doğru dürüst yürümeyi bile bildiğin yok.” (s. 26)

“Korkaklar! Siz bu düzenbaz kuşu insaf küpü mü sanıyorsunuz ki sizi affetmesi için yalvarıyorsunuz?” (s. 40)

Küçük Kara Balık, “Siz aklınızı yitirmişsiniz. Beni boğup öldürseniz de kaçmak için bir yolunuz yok.” (s. 41)

“Bu şımarık muhallebi çocuğunu niye beraberinizde getirdiniz ki?” demiş. (s. 42)

Küçük Kara Balık, “Yeter artık! Sen bütün balıkların yüz karası,” demiş. (s. 50)

Küçük Kara Balık, “Sen beni düşünme. Ben bu namussuzu öldürmeden dışarı çıkmayacağım,” demiş. (s. 51)

• Kitabı söz varlığı açısından incelediğimizde genel olarak çocukların yaş seviyelerine uygun kelimeler kullanılmıştır. Bazı kelimeler de metnin bağlamından yola çıkarak tahminde bulunulabilecek şekildedir. Yazarın seslendiği yaş grubu 7, 8 ve 9 yaş üstüdür. Zorlanacakları bazı kelimeler “kıvrım, gölet, hakaret, cafcıflı, balıkçıl, testerebalığı, pelikan, şelale, yarık, hançer, aymazlık uykusu” gibi kelimelerdir. Çocuk, bu kelimelerin çoğunu bağlamdan çıkaracağı gibi öğretmenine veya ailesine de sorabilir.

• İkileme, anlatım gücünü arttırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yaş seviyesindeki çocukların dikkatini çeken ikilemeler, kitapta da yer almaktadır:

Küçücük bir yerde hızlı hızlı gider gelirlermiş. (s. 10)

Annesi uykulu uykulu: "Evladım, şimdi zamanı mı?" (s. 10)

"Bırak şimdi koca koca lafları, kalk gidelim dolaşalım." (s. 12)

"Amma da koca koca laflar ha!" demiş. (s. 14)

"Komşu, o kıvrım kıvrım salyangozu hatırlıyor musun?" diye sormuş. (s. 15)

Altıncısı, "Aklını başına toplar da dönersen biz de anlarız ki gerçekten akıllı uslu bir balıksın!" diye önermiş. (s. 18)

Suyun içinde binlerce kurbağa yavrusu kımıl kımıl kımıldayıp duruyormuş. (s. 20)

Diğeri, "Soy sop sahibi asiller!" diye eklemiş. (s. 20)

Kurbağa ise şişine şişine demiş ki. (s. 23)

Dere kıvrılarak, suyu kat kat artarak gidiyormuş. (s. 24)

Yengeç bunları söylemiş ve başlamış küçük balığa doğru yan yan yürümeye. (s. 26)

Birkaç tane irili ufaklı balık, kesesinin dibine düşmüş. (s. 40)

Şimdi ben de sizin bu işinize bir ödül verecek ve midemde güzelce gezinesiniz diye hepimizi canlı canlı yutacağım." (s. 42)

Çift kuyruklu bir testerebalığıyla burun buruna duruyormuş. (s. 43)

Balık düşünmüş ki şimdi bu testerebalığı onu ktır ktır doğrayacak. (s. 44)

Bu düşüncülerle balıkçıla, "Neden beni canlı canlı yutmuyorsun?" demiş. (s. 46)

Ama suya girer girmez ve daha soluğunu tazelemeden, balıkçıl hızla tepesine inmiş. (s. 49)

• Bir sözcüğün anlamını güçlendirmek için pekiştirme yapılmaktadır. *Küçük Kara Balık* kitabında da pekiştirme kullanılmıştır:

Bu sırada suya bir gölge düşmüş ve birdenbire sert bir darbe yengeci kumların, çakılların arasına gömüvermiş. (s. 26)

Pelikan suda yüzer ve bazen balıklar bilmeden onun kesesine girip dosdoğru karnına iner. (s. 28)

Minicik balıklardan birkaç tanesi Küçük Kara Balık'la birlikte gitmeye heveslenmiş. (s. 34)

Gözleri karanlığa alışınca küçük mü küçük bir balık görmüş. (s. 49)

• Anlatıma kuvvet katması amacıyla kullanılan benzetme Küçük Kara Balık kitabında da yer almaktadır. Böylece kitabı okuyan çocuğun hayal gücünü kullanarak düşünmesini, olayları zihninde betimleyebilmesini sağlamaktadır:

Küçük Kara Balık, annesinin bir taneciğiymiş. (s. 10)

"Dünya işte bizim olduğumuz yerdir, hayat da bizim yaşadığımızdır." (s. 14)

Dere kıvrılarak, suyu kat kat artarak gidiyormuş ama dağın tepesinden aşağıya bakıldığında ince, beyaz bir iplik gibi görünürmüş ancak. (s. 24)

El ayası büyüklüğünde bir kertenkele, karnını kayaya yapıştırmış, güneşin sıcaklığından keyif alıyormuş. (s. 24)

“Kabul etmeyin! Bu düzenbaz kuş, bizi kandırarak birbirimize düşürmek istiyor.” (s. 40)

Küçük Kara Balık onun ağlayıp sızlamalarını görünce, “Bu şımarık muhallebi çocuğunu niye beraberinizde getirdiniz ki?” demiş ve hançerini çıkararak minicik balıkların gözlerinin önüne tutmuş. (s. 42)

“Yumurcak, kalk da kurtuluş yollarını düşün.” (s. 49)

- Deyimler ve atasözleri kitapta az da olsa yer almaktadır:

“Eyvah, yavrum elden gidiyor! Ben şimdi ne yapayım, başımı hangi dağa taşa vurayım?” (s. 17)

Ben de dünyanın kaç bucak olduğunu onların kafalarına sokmak istiyorum. (s. 26)

Küçük Kara Balık, “Kimse beni yoldan çıkarmadı,” diye cevap vermiş, “benim aklım var, kendim anlıyorum, gözüm var görüyorum.” (s. 15)

- Kitapta duyu organlarına da yer verilmiştir:

Anne balık, komşunun sesiyle evden dışarıya çıkmış. (s. 14)

“Çekilin hepiniz! Dokunmayın yavruma!” (s. 16)

Güneşin sıcaklığını sırtında duyumsuyor ve daha çok güç kazanıyormuş. (s. 31)

4. Küçük Kara Balık Adlı Çocuk Kitabındaki Temel Eğitim İlkelerine İlişkin Bulgular

Küçük Kara Balık kitabı, çocukların eğlenirken öğrenmesine olanak vermektedir. Merak duygusunun, sorgulamanın önemini fark edip düşünmeye başlayan çocuk, okuduğu kitapla da kendini hikâyenin içinde bulacaktır. Kitapta doğru olan iyi, yanlış olan kötü olarak bahsedilmektedir. Böyle olduğu zaman çocuk, neyin doğru neyin yanlış olduğuyula ilgili kendi içinde anlamlandırmaya çalışacaktır.

İkincisi, “Gider de pişman olursan artık seni buraya sokmayız ona göre ha!” diye kızmış. (s. 18)

Küçük Kara Balık hançeri aldıktan sonra, “Sevgili kertenkele, sen çok sevecensin. Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum,” demiş. (s. 30)

Kitabın yazarı, hikâyeyi çocukların ilgisini çekebilecek şekilde kurgulamıştır. Kitapta yaşanan olaylar merak uyandıran ve dikkat çekici özelliklere sahiptir. Özellikle iki hikâyenin iç içe geçmiş şekilde anlatılması (İlk hikâye yaşlı balığın torunlarına masal anlatması ve sonunda onlardan uyumalarını istemesidir. İkinci hikâye ise Küçük Kara Balık'ın hikayesidir.) çocukların hayal gücünü kullanarak olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilmelerini sağlamaktadır. Kitapta yaşamda karşılaşılan sorunların iletişim kurarak, birlikte hareket ederek ve güvenererek daha rahat çözülebileceği gösterilmek istenmiştir.

“Şimdi aç kulaklarını da bak ne söyleyeceğim. Ben yuvarlanmaya, bir o yana bir bu yana gitmeye başlayacağım. Balıkçılı gıdıklayacağım. Kahkaha atmak için ağzını açar açmaz sen dışarı fırla,” demiş. (s. 50)

Kitapta baskıcı ve otoriter tutumun karşısında özgür olmak ve kendi fikirlerinden hareketle ilerleyebilmek için verilen mücadele yer almaktadır. Kitabı okuyan çocuklar asıl önemli olan şeyin kendi fikirleri ve istekleri doğrultusunda hareket etmek olduğunu öğrenecektir. Bu anlatım sayesinde çocuklar, kendilerini gerçekleştirmek ve farklı bakış açılarına sahip olan bireyler olmak için uğraşırlar. Küçük Kara Balık farklı yerleri görmek, keşfetmek istediğinde onu engellemek isteyen kişilere karşı verdiği mücadelenin ve süreç boyunca yaşadığı tüm zorluklara rağmen pes etmemesi, sonu ne olursa olsun hedefine ulaşmak istemesi çocukların da mücadelecisi, girişken olmasını sağlayacaktır.

Küçük Kara Balık, “Bilmek istiyorum, bu derenin sonu nerededir?” demiş. “Bak anne, ben aylardır derenin nerede sonlandığını düşünüyorum ama bir türlü anlayabilmiş değilim. Kendim gidip derenin sonunu bulacağım. Başka yerlerde neler var bilmek istiyorum.” (s. 12)

“Şimdi ölüm çok kolay uğrayabilir bana! Ama ben yaşayabildiğim sürece ölümü karşılamaya gitmemeliyim. Elbette, bir gün ölümle karşılaşsam -ki karşılaşacağım- önemli değil, önemli olan şu ki benim yaşamım veya ölümüm başkalarının yaşamını nasıl etkileyecek.” (s. 45)

Alegorik bir eser olan *Küçük Kara Balık* kitabında derin anlamında siyasi olayların olduğu düşünülse de çocukları etkileyecek ya da anlayabilecekleri nitelikte olmadığı için sorun oluşturmamaktadır. Kitapta dinsel konu olarak bir cümle geçmektedir ve olumsuz öğeler barındırmaktadır:

Çocuğumun etrafında dolaşıp dururdu. Allah bildiği gibi yapsın onu!” (s. 15)

5. *Küçük Kara Balık* Adlı Çocuk Kitabındaki Eleştirel Düşünme Becerisine İlişkin Bulgular

Kitapta ön bilgilerini kullanma, düşünmeden eyleme geçmeme, açık olma, anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, doğru çıkarımlarda bulunabilme, bağımsız düşünme/ sayıltıları inceleme, derinlemesine soru sorma, çelişkileri fark etme, maddeleri eleştirel düşünme becerisinin alt kategorileri bağlamında kullanılmıştır.

“Bak anne, ben aylardır derenin nerede sonlandığını düşünüyorum ama bir türlü anlayabilmiş değilim. Dün gecedan beri de gözüme uyku girmedi, hep düşündüm durdum. Sonunda karar verdim; kendim gidip derenin sonunu bulacağım. Başka yerlerde neler var bilmek istiyorum.” (s. 12) cümlesinde açık olma,

“Küçük Kara Balık, ‘Ama anneciğim,’ demiş, ‘her şeyin sonu yok mu? Gecenin bir sonu var, gündüzün bir sonu var, haftaların, ayların, yılların...’ demeye kalmadan annesi sözünü kesmiş...” (s. 12) cümlesinde doğru çıkarımlarda bulunabilme,

“Küçük Kara Balık, ‘Hayır anne!’ demiş. ‘Ben artık bu gezintilerden bıktım usandım. Başka yerlerde neler olduğunu görmek için yola koyulup gitmek istiyorum. Sen belki de bu sözleri başkaları küçük kara balığa öğretti diye düşünüyorsun. Ama bilmelisin ki ben uzun zamandır bunu düşünüyorum.’” (s. 13) cümlesinde bağımsız düşünme/ sayıltıları inceleme,

“Ben bilmek istiyorum, hayat gerçekten bir avuç yerde durmadan dönüp durmak, sonra da yaşlanıp ölüp gitmek mi yoksa bu dünyada başka türlü yaşamak da mümkün mü?” (s. 13) cümlesinde derinlemesine soru sorma,

“Ben sadece bu gezintilerden sıkıldığımı söylüyorum. Bu sıkıcı gezintilere devam edip boşuna sevinerek, bir gün sizin gibi yaşlandığımı ve hâlâ aynı cahil, gözü kulağı kapalı balık olduğumu görmek istemiyorum.” (s. 14) cümlesinde kendini ve kendi çalışmalarını denetleme,

“Annesi ‘Balıkla salyangozun arkadaşlığı! Duyulmuş şey değil!’ diye cevap vermiş ona.

Küçük Kara Balık da demiş ki:

‘Ben de balıkla salyangozun düşmanlığını duymadım. Ama sizler onu hallettiniz.’ (s. 16) cümlesinde çelişkileri fark etme,

“Hak etmişti. İyi ki de öldürdük onu. Unuttun mu gittiği her yerde neler konuşurdu?”

Bunun üzerine Küçük Kara Balık demiş ki, ‘Öyleyse beni de öldürün! Çünkü ben de aynı sözleri söylüyorum.’ (s. 16) cümlesinde anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme,

“Küçük Kara Balık, ‘Ben dünyayı gezmeye gidiyorum. Siz yengeç hazretlerinin avı olmak niyetinde de değilim!’ demiş. (s. 25) cümlesinde ön bilgileri kullanma,

“Kertenkele, ‘Hayır,’ demiş, ‘hiç yolu yok çıkamaz. Bir tek yolu var, o da keseyi yırtmak. Ben sana bir hançer veririm, eğer pelikan seni yakalarsa bunu kullanırsın.’ (s. 28) cümlesinde düşünmeden eyleme geçmeme alt kategorisi kullanılmıştır.

Kullanılmayan alt kategoriler ise yansız olma, yargılarını erteleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma, sabırlı olma alt kategorileridir. Bu alt kategorilerin bulunmama sebebi kitabın ana karakterinin sorgulayan, herkes gibi olmak istemeyen, dışarıdaki hayatı merak eden bir balık olmasıdır. Kullanılan tüm eleştirel düşünme becerileri dikkate alındığında hedef kitleye uygunluğu açısından nitelikli ve çoğu alt kategorilerin kullanılması açısından da başarılıdır.

Sonuç

İç yapı, dış yapı özellikleri ve temel eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanan kitaplar çocukların kitap okuma alışkanlığı kazanmasını, kitap okumayı sevmesini ve okuma kültürü geliştirebilmesini sağlamaktadır. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda *Küçük Kara Balık* kitabı, nitelikli ve çocuğa görelilik ilkesine uygundur.

Çocuğun bir kitaba ilgi duyması ilk önce dış yapı özellikleri ile başlar. Kitabın güzel bir kapağının olması, canlı renklerin kullanılması göze hoş gelmektedir ve çocuğun hayal gücünü kullanarak içerikle ilgili yorum yapabilmektedir. *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabının kapağı dikkat çekici ve içerikle uyumludur. Kitapta ikinci hamur kâğıt kullanılmıştır. Bazı yazı ve resimler arka sayfada gözüksün de okumaya engel değildir. Bu yönüyle kitap nitelikli sayılmaktadır. *Küçük Kara Balık*, ince bir kitap olduğu için ince kapak kullanılması uygun görülmüştür fakat çocukların kitabı daha uzun süreli okuyabilmesi için kalın bristol kapak kullanımı daha doğru olacaktır. Ciltleme yöntemi ise sırt kısmı tutkal ile olmuştur. Sayfa düzeni, çocuğun ilgisini çekecek şekilde hazırlanmıştır. Yazı resim uyumu iyidir. Sayfa düzeni bakımından kitap nitelikli ve çocuklara uygundur. Harfler çocukların düzeyine uygun ve kitabı okuyabilme açısından niteliklidir. Kitapta kullanılan resimler siyah-beyaz renkte, çocukların dikkatini çekecek ve onların düzeylerine uygun olduğu için niteliklidir.

Kitap, iç yapı özellikleri açısından değerlendirildiğinde konu; balığın tüm baskılara rağmen doğru bildiğinin peşinden gitmesi, mücadele etmesi ve zorlansa bile vazgeçmemesi anlatılmaktadır. Çocukların farklı bakış açıları kazanmaları ve mücadeleyi kişiler olabilmesi için örnek olmaktadır. Çocuk kendisini balığın yerine koyarak, onun olumlu özellikleriyle kendisi arasında özdeşim kurmaktadır. Bu yönleriyle konu nitelikli ve çocuğa uygundur.

Küçük Kara Balık kitabında izlek, değerlerimizdir. Her şeye rağmen kendi bildiği doğruda ilerlemek istemeyen balık, olumlu ve olumsuz durumlarla karşılaştığı halde yolundan dönmez. Alt izlekler merak, özgüven olabilir. İzlek, çocuğa uygun nitelikler taşımaktadır. Kitap belli bir planla ilerler. İç içe geçmiş iki masal vardır. Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri düzenli bir şekilde ilerlediği için nitelikli sayılmaktadır. Kitapta ana ileti, hayatımıza kendi istediğimiz şekilde yön vermemizin gerekliliğidir. Yardımcı iletiler, kendimize her zaman güvenmemiz, hayallerimizin peşinden gitmemiz, arkadaşlığın önemi şeklindedir ve bu iletiler çocuğun hayatını olumlu yönde etkileyecek, örnek almasını sağlayacak iletiler olduğu için nitelikli ve çocuğa uygundur. Ana karakter olan Küçük Kara Balık, öğrenmeye meraklı, başına gelebilecek tehlikelere karşı bilinçli, kendi fikirlerini savunan özellikleriyle çocuklara örnek olmaktadır.

Dil ve anlatım yönünden değerlendirildiğinde kitapta yazım ve noktalama yanlışının olmaması akıcı okumayı ve anlaşılabilirliği artıracığı için önemlidir. Kitap, bu yönüyle niteliklidir. Kitapta yer alan ikilemeler, pekiştirmeler, deyim ve atasözleri vs. kitabın çocuğa göre olması için faydalıdır. Cümleler genel olarak kısa ve yalındır. Kitapta duru, akıcı, çocuk okurun diline yakın etkili bir dil kullanılmıştır. Bu yüzden dil ve anlatım özellikleriyle de çocuğa göre uygun ve nitelikli bir kitaptır.

Kitapta ön bilgilerini kullanma, düşünmeden eyleme geçmeme, açık olma, anlamlı benzerlik ve farklılıkları fark etme, kendini ve kendi çalışmalarını denetleme, doğru çıkarımlarda bulunabilme, bağımsız düşünme/ sayıltıları inceleme, derinlemesine soru sorma, çelişkileri fark etme, maddeleri eleştirel düşünme becerisinin alt kategorileri bağlamında kullanılmıştır. Kullanılmayan alt kategoriler ise yansız olma, yargılarını erteleme, genelleme yapma eğiliminden uzak durma, sabırlı olma alt kategorileridir. Bu alt kategorilerin bulunmama sebebi kitabın ana karakterinin sorgulayan, herkes gibi olmak istemeyen, dışarıdaki hayatı merak eden bir balık olmasıdır. Kullanılan tüm eleştirel düşünme becerileri dikkate alındığında hedef kitleye uygunluğu açısından nitelikli ve çoğu alt kategorilerin kullanılması açısından da başarılıdır. Bu özellikler dikkate alındığında *Küçük Kara Balık* çocuk kitabının nitelikli ve çocuğa uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak *Küçük Kara Balık* çocuk kitabı, çocuğun farklı iletiler çıkarabileceği, okuduğunu kendi sosyal hayatına aktarabileceği ve olumlu özellikleri kendisiyle özdeşleştirebileceği bir kitaptır. Çocuğun hayal gücü ve düşünce dünyasına katkı sağlaması yönünden niteliklidir. Çocuğu nitelikli çocuk kitaplarıyla tanıştırmak ailenin ve öğretmenlerin sorumluluğudur. Ailenin ve öğretmenlerin bilinçli olması ve birbirleriyle iş birliği içerisinde olmaları önemlidir. Kitap seçimi sırasında aile ve öğretmen duyarlı olmalı, çocuğun okuyacağı kitabın onun kişilik özelliklerine ve günlük hayatına etkisi olacağını bilerek özenle seçmeleri gerekmektedir. Çocuklara yönelik çok fazla kitap yazılmasına karşın nitelikli ve çocuğa görelilik ilkesinin bulunduğu kitap sayısı daha azdır. Bilinçli bir şekilde iç yapı-dış yapı özelliklerinin, temel eğitim ilkelerinin ve eleştirel düşünme becerilerinin nitelikli bir şekilde kitaba işlenmesi önemlidir. Bu kitapları çocukların okuyacağı unutulmamalı, onlara okuma alışkanlığı ve okuma kültürü kazandırabilmek için bilinçli hareket edilmelidir. *Küçük Kara Balık* adlı çocuk kitabı bu özellikler açısından nitelikli bir eser olmasının yanı sıra çocuğa görelilik ilkesine de uygundur.

Kaynakça

- Baçoğlu, N., & Mutlu, B. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin eleştirel düşünme eğitimiye uygunluğu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 983-998.
- Behrengi, S. (2020). *Küçük Kara Balık*. İstanbul: Can Çocuk.
- Canlı, S., & Aslan, C. (2018). Çetin Öner'in "Gülibik" adlı çocuk romanının yapısal ve eğitsel ilkeler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online* (elektronik), 812-833.
- Demiray, K. (1975). *Türkçe çocuk edebiyatı*. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Erşahan İspirt, K. (2019). Michael Ende'nin çeviri çocuk edebiyatı kitaplarının çocuk edebiyatına uygunluğu ve çocuk edebiyatının temel öğeleri bakımından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Flew, A. (2008). *Dosdoğru düşünmenin yolu: eleştirel akıl yürütmeye giriş* (H. Gündoğdu, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Gönen, M., Uludağ, G., Tanrıbuyurdu, E., & Tüfekçi, E. (2014). 0-3 yaş çocuklarına yönelik resimli çocuk kitaplarının özelliklerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 126-139.
- Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem A. Yayınları.
- Kanmaz, F. E. (2019). *Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kanmaz, F. E., & Aslan, C. (2022). Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(2), 421-446.
- Kıldan, A. O., & Bilgici, B. G. (2011). Okulöncesi eğitim alan çocukların ebeveynlerinin çocuk kitabı seçme ölçütlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 192, 105-120.
- Nosich, G. (2016). *Eleştirel düşünme rehberi* (B. Aybek, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Paul, R., & Elder, L. (2016). *Kritik düşünce, yaşamınızın ve öğrenmenizin sorumluluğunu üstlenmek için araçlar*. (E. Aslan & G. Sert, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ruggiero, V. R. (2017). *Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber* (Ç. Dedeoğlu, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat* (6.Baskı). İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2019). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim, N., & Aslan, C. (2007). *İlköğretimde çocuk edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sever, S., Dilidüzgün S., Öztürk, A. & Adıgüzel, H. Ö. (2013). Okulöncesinde çocuk edebiyatı. Zeliha G. (Ed.). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şahinel, S. (2015). *Eleştirel düşünme*. (Ö. Demirel, Ed.). Eğitimde yeni yönelimler (ss.123- 136). Ankara: Pegem Akademi.

Türk Dil Kurumu. (t.y). Eleştiri. İçinde *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim tarihi: Mart 27, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>

Yalçın, A., & Aytaş, G. (2012). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.